

Homo scribens в образному світі драматургії Лесі Українки

У статті досліджується архетип *gomo scribens* та поетика скрипторики на матеріалі творів Лесі Українки («Кассандра», «Руфін і Прісцилла», «Камінний господар», «Адвокат Мартіан») у межах художньої антропології.

Ключові слова: скрипторика, антропологія, архетип, комунікація, код.

В останнє десятиріччя в українському літературознавстві сформувався філософсько-антропологічний підхід до вивчення літературознавчих явищ, зросло поле так званої художньої антропології, що відзначається послідовною концептуалізацією типології образів-персонажів. У фокусі сучасних студій, зокрема, опинився тяглий інтерес до феномену *gomo legens*, який розширив свої горизонти завдяки використанню сучасних методологій, що переконливо довела праця М. Зубрицької «*Homo legens*: читання як соціокультурний феномен». Однак практично досі не порушувалося питання функціонування в літературі образу *gomo scribens*, що видається сьогодні актуальним у руслі вивчення герменевтичної невичерпності художньої антропології. Цей аспект вважаємо за доцільне розглянути на матеріалі творчості Лесі Українки, культурософська спрямованість драматичних творів якої зумовлює осмислення нових і повсякчас динамічних спектрів їхнього семіозису, кодифікації, образотворчої парадигми. Передусім слід виділити у творчості письменниці інтертекстуальний скрипторський пласт та з'ясувати його поліваріантну природу, що і є завданням цієї статті.

Витоки оцінки скрипторської діяльності доволі глибокі. Мають вони джерела і в українській національній традиції, приміром, у сковородинському дискурсі трансцендентного вчительського письма. Акт писання та збірного образу людини, що пише, особливо інтенсивно почав вивчатися філософами і теоретиками культури в останні десятиліття ХХ ст., коли починалися важливі метаморфози у техніці письма. Саме тоді пієтет перед буквою/знаком призвів до абсолютизації «графії», до її рецепції як самостійного, позаісторичного і позасоціального явища. Впливовими стали графологічні теорії Р. Барта, Ж. Дельоза, Ж. Батая і, особливо, Ж. Дериди. Певною мірою письмо, відірване від звука, стало сприйматись універсальним втіленням буття, феноменом більш рафінованим, ніж загальноприйнятий авторитет Слова (Логосу).

М. Епштейн на початку ХХІ ст. визнав писання, а також *homo scribens* новим предметом досліджень, означивши його як антропологію, персонологію і футурологію письма. «Предмет скрипторики, – зазначає вчений, – не так біографічний, емпіричний суб'єкт, що скрипить пером або стукає по клавішах, як форми надсуб'єктивності, які виникають у процесі письма й охоплюють всі його суверенні території» [12]. Разом із тим, інтенсифікація вивчення письма засвідчила постструктуральну реабілітацію суб'єкта, що цілеспрямовано піддавався остракізму в гуманітарній парадигмі останніми десятиліттями. Тепер уже не викликає сумніву твердження, що роль письма є напрочуд високою у самовизначенні суб'єкта, в окресленні реалізованого в написаному тексті транссуб'єкті, тобто особі всіх своїх масок, адже письмо є «не просто модусом буття, але й одним із найавтентичніших, екзистенціально насичених модусів» [12].

Ж. Деріда у праці «Письмо та відмінність» наголошує, що особливий статус письма підкреслено вже у Біблії. Варто згадати хоч би призначення і сакралізацію Скрижалей. Герметизм письма, стверджує філософ, має божественне походження, а відтак у будь-якому написаному тексті можна шукати боже провидіння, воно «починається з обірваного голосу та з тієї миті, коли сховалося Його лице» [2, с. 136]. Заслуговує уваги така констатація Ж. Деріди: «Писати – це відходити... Відбігати кудись далеко від своєї мови, надати їй волю або покинути її, дозволити їй прямувати кудись...» [2, с. 140]. Мислитель, митець, що оперує словом, народжується тільки тоді, коли людина обмінює своє існування на письмо. Досліджуючи філософську поезію Едмона Жабеса, Деріда доходить висновку, що авторське письмо не є і не може бути природою, воно – витвір культури і передбачає «доступ до духу». Письмо як самоцінність, на його думку, є живим, воно народжується, проростає, має власний голос, власну свідомість.

Написане варте аналізу насамперед із погляду місця і часу «проЯвлення», водночас – це психологічний акт: фіксування моменту збудження на папері, відбиток якого стає вагомим у значно тривкіших просторових і часових дистанціях. Роль інтерпретатора в осмисленні написаного є вкрай важливою, адже – «не існує письма без омани». Важливим аспектом антропологічного підходу до літератури вважають проблему руху від конкретного образу до образу-архетипу, у нашому випадку – від образу людини, що творить, нотує чи професійно реалізується у письмі, до архетипу «людини, що пише». Зазвичай чітко розмежовують письмо приватне та службове, тексти

поетичні, бюрократичні, сакральні тощо, які у художніх творах можуть стати важливими концептами або ж «текстами у тексті» (що варті окремої інтерпретації), проекція яких на автора, адресата/адресанта є очевидною.

Архетип скриптора склався в епоху Середньовіччя, але зазнав суттєвих змін упродовж останніх століть. Зазвичай той, хто пише, бере на себе завдання нести слово – до Бога (від Бога), до окремої людини, врешті – у найширші маси, що може бути виконанням як професійних (канцелярських) обов'язків, так і справжньою місією, де переплітається дух, логос, жертовні інтенції тощо. Функція пера й паперу нерідко реалізується у формі ескапізму, тобто втечі за межі свого часу і місця, і є свідченням пориву до свободи креативної особистості, яка мислить категоріями, що переважають конкретний хронотоп, у межах якого перебуває більшість пересічних людей. У будь-якому випадку письмо репрезентує людину культури, причому таку людину, що має більший чи менший вплив на суспільство двовекторного характеру: підтримку його усталених законів і консервативних порядків або ж сприяння поступу, відкриттю нових горизонтів, якими б абсурдними вони не видавалися сучасникам. У першому випадку писар – коліщатко системи, у другому – її руйнатор-бунтівник, зодчий міражів майбуття.

Такі персонажі цілком органічні для культурософської за своєю природою творчості Лесі Українки, де центральне місце належить людині культури. Як вказує Л. Шевцова, людина культури, або *basic personality* (основна особистість) – це не стільки натуральне явище, скільки «проект людської особистості», що постає у двох вимірах: 1) вплив культури на людську особу; 2) пропозиція культури зрілій людській особистості [11, с. 124].

Не чужі для творчості Лесі Українки образи скрипторів, які за допомогою письмового слова, зазвичай більш виваженого, ніж усне, шукають комунікаційних мостів як на рівні міжособистісних контактів, так і на рівні формування спільноти, перейнятої ідеалами і цінностями, що плекаються всупереч пріоритетам доби. Скриптор у художньому світі письменниці – не просто суб'єкт писання, адже, як влучно зауважила З. Мітосек, писання – це передусім творення сенсу, а не висловлення готових значень. Психологічний аспект народження смислів, шукання влучних слів, переживання їх безсилля, наповнення контекстуальною семантикою мовчання – ці та інші аспекти значно розширюють тему нашого дослідження. Леся Українка актуалізує мотив розірваної комунікації, що, на думку Т. Гундорової, О. Забужко

та ін., став особливо болісним фактором для *gomo sapiens* у ХХ ст., оскільки герметичність і закодованість мови унеможлиблює прозорість діалогу з сучасником. Власне, у самій Лесі Українці небезпідставно можна побачити скриптора, що є медіатором між мовою Бога, Космосу і глухими до неї людьми.

Варто додати, що слово «скрипт» належить до лексики Лесі Українки. Зокрема, в одному з листів вона зазначає: «Літерати звикли на очі друкарських робітників мало вважати, але так не слід би робити... Я з принципу виробляю собі чіткий почерк і стараюсь подавати чисті скрипти до друку...» [5, с. 665]. Письменниця цілком усвідомлювала всі ризики писання, яке завжди залишається загадковим, і фактично адекватність його сприйняття є сумнівною, сама ж вважала вартим читання лише такі написані тексти, що концептуально зосереджені на найістотнішому.

Беручи до уваги хронотоп драматургії Лесі Українки, з певністю можна сказати, що її *gomo scribens* належить до елітарних прошарків, хоча ця елітарність може бути маскою пристосування, псевдоінтелектуала, масової людини з відповідною аксіологічною шкалою. Пієтет Лесі Українки до скриптології засвідчують і нереалізовані наміри письменниці. На думку О. Забужко, «кассандричного» звучання набувають тепер і останні її рядки, продиктовані на смертній постелі в липневому Кутаїсі 1913 р., – моління дітей до сонця над закопаними в пісок древніми манускриптами – «єретицькими», «поганськими» [4, с. 609]. У певному сенсі саму Кассандру в драматургії Лесі Українки можна вважати символом *gomo scribens*. Хоча весь текст однойменної драматичної поеми побудований на усній вербалізації пророцтв і сумнівів героїні, показовим є початок другої частини твору: «Кассандрин покій. Кассандра пише Сівілінську книгу на довгому пергаменті. Коло неї великий триніг з запаленим куривом» [7, с. 17].

На відміну від інших жінок із Пріамового дому, Кассандра практично не показана за традиційним заняттям – ткацтвом і прядінням. Триніг із куривом – один з атрибутів писання сакрального, хоча, як вважає визначний культуролог М. Еліаде, ця традиція насправді сформувалася в пізніший час і засвідчує, що жриці (піфії), пізнаючи утаємничене, потребували особливого екстазу, який отримували від випаровувань із надзвичайними властивостями, що могли підніматися лише над тріщиною землі, з благословення вищих сил. «Сівілінська книга», яку пише героїня драми Лесі Українки, більше не впливає у сюжетній лінії тексту, однак, за міфами,

унікальні віщування доньки Пріама були дійсно записані та заховані біля знаменитого Дельфійського оракула. С. де Бовуар, яка розглядала природу письма у гендерному світлі, наголошувала: «Саме через жінку, дух якої глибоко поєднаний з природою, чоловікові відкривається шлях до дослідження мовчання і плідної нічної тьми» [53, с. 224]. Для Лесі Українки важливо було абсолютизувати письмо як дар обраним, що отримують час від часу нагоду комунікації з вищими силами для фіксування важливої для людей інформації. У розмові з Поліксеною Кассандра зізнається, що її записи є наслідками діалогів з Аполлоном, оборонцем світла, наук і мистецтва, покровителем муз, провісником майбуття:

*Пробач мені, сестричко, я не можу
тепер з тобою говорити. Бачиш,
тепер пишу я книгу, на розмові
я мушу бути з яснокудрим богом [4, с. 17].*

Звертання Кассандри до брата Гелена за допомогою фокусує увагу на гендерному синкретизмі пророчих записів. Скажімо, загальновідомо, що прорікання піфій переважно мали сомнамбулічні форму та зміст, і лише жерці давали тлумачення, перекладали і приводили їх у порядок. Таким чином ірраціональне та раціональне вступали у взаємодію з третім, сакральним складником.

Роль письма в утвердженні релігії засвідчує драматична поема Лесі Українки «Руфін і Прісцілла». До речі, в одній з ремарок письменниця детально фіксує акт письма часів Римської епохи. Скрупульозна точність деталей засвідчує, що мистецтво писання чимось чарувало авторку, і вона добре зналася на його історичній динаміці: єпископ у в'язниці бере «стиля» й «навосковану дощечку» і, прихилиючи табличку до плеча одного з співрозмовників, «пише на ній кілька слів». Вочевидь народжується лист, що є документом, який має неабияку силу для християн, котрих вигнав із громади пресвітер за порушення звичаю. Руфін, котрий спостерігає за цією сценкою, з презирством дивиться на каяття людей, що ідентифікують себе «темними, неписьменними» і які почувають себе ощасливленими запискою церковного можновладця. В його очах канцеляризм, що проникає у церковну спільноту так само, як і у світську, насправді вбиває віру.

У драмі «Руфін і Прісцілла» заслуговує уваги епізод із переписуванням листа-відповіді філософові Цельзові, що позиціонується як «писання праведників божих». Текст, що має копіювати для поширення Прісцілла, викликає критику інтелектуала

Руфіна, бо в ньому він передусім побачив «рабство думки», до того ж викладене «простацьким стилем». Він дивується, що його дружина взялася «сю погань переписувать» [4, с. 114]. Натомість Прісцілла цілковито байдужа до творів, які написав філософ Цельз, понад усе вона цінує «перекази галілейські», до яких не можуть дорівнитися «поважні рації» філософських концепцій. Не зважаючи на аргументи чоловіка, проти яких релігійний фанатик Парвус виглядав непереконаливо, Прісцілла зголошується переписати лист, навіть двічі, як деякі інші вірні, аби розіслати списки по церквах. Переписування як форма поширення ідеї в умовах соціального пресингу – закономірне явище. Кожен із переписувачів укладав у текст свою енергію, а часом додавались і незначні корекції. У масовому зібранні цієї енергії маємо те, що Умберто Еко називає «інкрустацією інтерпретаціями» [3, с. 123]. Текст переписаний, текст проінтерпретований стає набагато потужнішим за текст, що містить у собі більший інтелектуально-духовний потенціал, але не знайшов такого інформативного розпорошення. На фанатичній вірі у магнетизм письма досі тримається забобон про переписування «листів щастя», навіть бездумне копіювання тексту має шлейф неусвідомлено побожного ставлення до власне написаного, а не сказаного слова. Саме переписування вважалось актом благочестя, а списки (книги) професійних скрипторів прирівнювались до подвигу, що доводять ряд збережених легенд, приміром, легенда про монаха, якому замість забутої лампади світили пальці лівої руки. З антропологічного погляду переписування святих листів трактується як фольклор.

Ще один вид письма пізнішого часу репрезентовано у драмі «Камінний господар»: на сувоях пергаменту написані декрет від короля і папська булла, що знімають покарання з вигнанця дон Жуана. Саме за ці документи – влади світської і церковної – Долорес платить тілом, а, беручи до уваги її остаточний чернечий вибір, – життям. Хоча, на нашу думку, для Долорес це водночас був спосіб своєрідного владарювання над дон Жуаном, котрий повинен тепер постійно пам'ятати, що своїми новими можливостями він зобов'язаний виключно своїй нареченій, оскільки вона заплатила страшну ціну за скрипт, який дозволяє йому фактично розпочати життя заново.

Показово, що сувій пергаменту на намогильній статуї Командора з написом, який прочитується не в закладеному в ньому традиційному сенсі, спричинив загострення розвитку подій у фіналі:

Сганарель. Він вам дає відповідь, ще й листовну!

Дон Жуан. Яку відповідь? Де?

Сганарель (читає). «Приходь, я жду» [7, с. 149–150].

Драма «Камінний господар» засвідчує, що письмо – це ще засіб спокуси, якого не цурається знаменитий дон Жуан. Написане рукою об'єкта жадань, а не сказане мимохідь, сповнене містичної енергії, воно стає рушієм світоглядних змін, перегляду життєвих установок, що засвідчує діалог донни Соль, яка у творі є зібраним образом усіх спокушених «лицарем волі». Водночас пікіровка персонажів ілюструє, що зміст, який вкладає в написаний лист адресат і адресант, може суттєво різнитися. Інший варіант: написане набуває різних сенсів, окрім того, від деяких інтерпретацій можна з часом відмовитися, і зробити це аргументовано, що, наприклад, демонструє дон Жуан, який втратив будь-який інтерес до донни Соль.

Отож, акт письма і письмовий текст є важливим моментом вибудови Лесею Українкою драматургічної фабули й інтриги. Ми свідомо залишаємо за межами нашого огляду ще ряд драматичних творів. Однак не можна оминати увагою багату матеріалом у досліджуваному ключі драматичну поему Лесі Українки «Адвокат Мартіан». Феномен письма у композиції цього твору слугує як зав'язкою, так і розв'язкою. До того ж, один із його персонажів, писар Констанцій, – професійний скриптор. Уже в першій ремарці, де зображено робочий кабінет Мартіана, впадають в око численні «кодекси, таблиці, сувої і зшитки пергаменту і всякі знадоби до писання», а Констанцій «розкладає документи різні на столику... вигладжує навосковані таблиці і загострює стиля (паличку до писання)» [8, с. 10]. Але адвокатів не вдається заглибитись у свою щоденну працю, оскільки воротар передає господареві через табличку без напису (так виглядала на ту пору звичайна записка). Зміст написаного тексту на табличці є прикладом втрати його сенсу, що відбувається за умови непосвяченості у код. Адвокатів попервах здається, що це любовна «цидула» не стосується його родини:

*«Я жду тебе
у кождо пору дня чи навіть ночі.
Ти будеш, як в раю. Цілую міцно
тебе – так, як люблю»* [8, с. 12].

Однак інтуїція підказує Мартіану, що «гречненько зложена й не без вогню» записка адресована його доньці, яка могла вже припасти до вподоби якомусь розпусникові. Реакція Аврелії, яка «вихоплює табличку, ховає у своїй одежі і подається бігти назад», нібито підтверджує його припущення. Безперечно, батька цікавить той «хтось», який у листі до юнки «одважується кликати на стрівання». У

повітрі зависає питання: хто скриптор? І воно надає зав'язці детективного елементу. На превеликий подив Мартіана скриптором виявляється не утаємничений закоханий, а мати Аврелії, колишня його дружина, яка і після розлучення з ним приносила багато проблем в адвокатове життя. Тепер зміст «цидули» набирає загрозливого сенсу, адже йдеться фактично про викрадення доньки, яку з дитинства ростив люблячий батько сам, поки колишня дружина втілювала свої бажання про розкішне життя. Зумовлена листом серйозна розмова дала зрозуміти Мартіану, що його донька вважає рідний дім пустелею. Після такого удару люблячий батько зазнає цілої низки втрат: за дочкою рідний дім покидає син, не без Мартіанової вини заарештовують сина найкращого друга, помирає адвоката небога.

Цікаво, що син Валент, якого приваблює шлях проповідника, намагався спробувати себе і в інших духовних галузях, зокрема в науці та письменстві, проте змушений був визнати брак таланту. Та варто підкреслити, що будь-який вид діяльності, пов'язаний з письмом, для Валента насамперед є пошуком «шляхів до слави». Причому письмовій інтелектуальній роботі він протиставляє «живеє слово», що зазвичай є успішним завдяки психологічному складу ритора, його емоційності і темпераменту.

Не зважаючи на трагічні події дня адвокат увечері все ж береться до роботи, він готує виступ для захисту християн на суді, для чого Ізоген йому за дня приніс «сувій пергаментів». За звичкою, Мартіан занотовує свою промову, хоча розуміє, що в суді, може, скаже й інакше, однак сам процес писання вважає необхідним «для прояснення думки. Так легше думати» [8, с. 69]. Щоправда, емоційне збудження від пережитого лише заважає фіксації аргументів логіки. Навіть писар, на очах якого розгорталася катастрофа Мартіанового дому, здатен лише підготувати все до письма, він зізнається, що «писатиме погано» – причиною нерозбірливого почерку стає рука, що тремтить. Нині графологія втратила свою актуальність, але її констатації переважно мають під собою психологічне підґрунтя, а подекуди і філософське. Пригадаймо, що одними з перших свої спостереження над почерком виклали Аристотель, Лейбніц, Гете та інші видатні інтелектуали свого часу. На думку сучасних психологів, зрозумілий, рівний і чіткий почерк належить слабким особистостям, що часто відступають перед труднощами. Однак у давнину зразковий почерк забезпечував будь-якому скриптору (з відповідним психічним складом) досить високе соціальне становище.

Адвоката не лякає погана каліграфія писаря, очевидно, він певен, що вгадає свої слова, навіть записані нечітко. Та все ж Констанцієві не вдається оволодіти собою, і, прослухавши логічні та ясні тези завтрашньої доповіді Мартіана, він, немов паралізований фанатичною відданістю справі адвоката, визнає свою професійну поразку, що спричинив надмір вражень стресового дня:

Констанцій (випускає стиля з рук). Прости... не можу... [8, с. 70].

Кінцевою точкою драми стає фраза Мартіана, кинута у відповідь: «Дай. Я сам скінчу». Однак авторка вважала за необхідне додати ще одну ремарку: «Бере до себе табличку й стиля і пише помалу, але твердою рукою» [8, с. 70]. Останнє скоріше б далось для візуалізації не так театральними, як кінематографічними засобами. Оскільки будь-який рукописний текст є реєстрацією психомоторних імпульсів, то в цій кінцевій фразі вбачаємо ще кілька знаків для характеристики головного героя: неквапливість дає зрозуміти про терплячість скриптора; твердий натиск, рівність почерку засвідчує несхитний характер вольової і навіть авторитарної людини. До речі, фінал драматичної поеми можна зіставити з поезією Павла Тичини про страхіття пореволюційного канібалізму «Загупало в двері прикладом...», яка завершується словами: «А писар все пише, все пише – та сльози писать заважають» [6, с. 133].

Проте не слід вважати Мартіана і Констанція абсолютно протилежними за характерами. У цій персонажній бінарній опозиції писаря радше вбачати *alter ego* адвоката Мартіана. Адвокат теж є особою, для якої почуття вельми важливі, він – співчутлива, тонка натура, переживання крають його серце, але все це не завжди видиме, бо власні болі він ховає глибоко на дні свого внутрішнього світу. На відміну від писаря, в адвоката Мартіана є другий регістр власного «Я», вищий, складніший, підпорядкований обов'язку перед гуманістичною ідеєю, яка замахнулася на неймовірне – завоювати світ на цілі століття і тисячоліття.

Як бачимо, для Мартіана письмо є далеко не технічним елементом інтелектуальної праці, воно стимулює і організовує її, беручи на себе роль рушія раціонального процесу. Адвокат робить свій вибір, алгоритм якого є фокусом відомої поезії В. Свідзінського: «Самотність. Труд. Мовчання». І труд цей – притлумлювати душу задля плекання духу, що і є найважливішою функцією *gomo scribens*. Недарма Віжнер і Дюре вважають, що істину слід шукати не в мовленні, а в письмі, бо воно є вираженням активного інтелекту, «чоловічим» складником мови [10, с. 75].

Отже, важлива роль писання у багатьох драматичних творах Лесі Українки доводить спробу авторки інтелектуалізувати літературу (на рівні змісту), розширити поле конфлікту інтерпретацій (на рівні форми), позаяк утаємничений код *gomo scribens* не дає шансу для дзеркально-адекватного його розуміння з боку *homo legens*. Неможливість абсолютної тотожності зумовлює розгалуження сюжетних поворотів, збільшує число інтриг та сприяє росту туги за ідеальною комунікацією, досягнення якої насправді є ілюзією. Вірність темі скриптора у творах Лесі Українки пояснюється також її досвідом, повсякчасним дивуванням авторки езотеричними імпульсами письма, його загадковому процесу, що переконливо ілюструє відома цитата з одного із листів письменниці: «Юрба образів не дає мені спати по ночах, мучить, як нова недуга, отоді вже приходить демон, лютіший над всі недуги, і наказує мені писати...» [9, с. 394].

Заявлена тема за умови її розробки в українському літературознавстві обіцяє нові знахідки у пошуках антропологічної структури поезики письма, і, безперечно, сприятиме сучасній реставрації феномену Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Бовуар де С. Друга стаття. Т. 1 / Сімона де Бовуар ; [пер. з фр. : Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко]. – К. : Основи, 1994. – 390 с.
2. Дерида Ж. Письмо та відмінність / Жак Дерида ; [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 2004. – 600 с.
3. Еко У. Не сподівайтесь позбутися книжок / Умберто Еко, Жан-Клод Кар'єр ; [інтерв'ю Ж. Ф. де Тоннак] ; [перекл. з фр. І. Славінської]. – Львів : ВСЛ, 2015. – 256 с.
4. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine : Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – К. : Факт, 2007. – 640 с.
5. Косач-Кривинюк О. Леся Українка : хронологія життя і творчості / Ольга Косач-Кривинюк; [УВАН]. – Нью-Йорк, 1970. – 924 с.
6. Тичина П. Вітер з України / Павло Тичина. – К. : Український письменник, 1993. – 270 с.
7. Українка Леся. Драматичні твори / Леся Українка // Зібр. творів : у 12 т. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 4. – 352 с.
8. Українка Леся. Драматичні твори (1911–1913). Переклади драматичних творів / Леся Українка // Зібр. творів : у 12 т. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 6. – 416 с.
9. Українка Леся. Листи (1903–1913) / Леся Українка // Зібр. творів : у 12 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 12. – 694 с.
10. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко ; [пер. с фр.]. – СПб. : А-сад, 1994. – 406 с.
11. Шевцова А. Культурні проєкції національного характеру/ А. Шевцова // Сучасність. – № 7-8. – 2000. – С. 123–139.

12. Эпштейн М. Скрипторика. Введение в антропологию и персоналогию письма [Электронный ресурс] / Михаил Эпштейн. – Режим доступа : <http://www.topos.ru/article/6467>

References

1. Bovuar de S. *Druha stat.* T. 1 [The Second Sex. V.1]. Kiev, 1994, 390 p. (in Ukrainian).
2. Deryda Zh. *Pysmo ta vidminnist* [Writing and Difference]. Kiev, 2004, 600 p. (in Ukrainian).
3. Eko U. *Ne spodivaitesia pozbutysia knyzhok* [This is not the End of the Book]. Lviv, 2015, 256 p. (in Ukrainian).
4. Zabuzhko O. *Notre Dame d'Ukraine : Ukrainka v konflikti mifolohii* [Notre Dame d'Ukraine: Ukrayinka in the Conflict of Mythologies]. Kiev, 2007, 640 p. (in Ukrainian).
5. Kosach-Kryvyniuk O. *Lesya Ukrainka : khronolohiia zhyttia i tvorchosti* [Lesya Ukrayinka : Chronology of Life and Creative Work]. New-York, 1970, 924 p. (in Ukrainian).
6. Tychyna P. *Viter z Ukrainy* [The Wind from Ukraine]. Kiev, 1993, 270 p. (in Ukrainian).
7. Ukrainka Lesya. *Dramatychni tvory* [Dramatic Works]. Kiev, 1976, v. 4., 352 p. (in Ukrainian).
8. Ukrayinka Lesya. *Dramatychni tvory (1911–1913)*. Pereklady dramatychnykh tvoriv [Dramatic Works (1911-1913). Translations of Dramatic Works]. Kiev, 1977, v. 6, 416 p. (in Ukrainian).
9. Ukrainka Lesya. *Lysty (1903–1913)* [Letters (1903-1913)]. Kiev, 1979, v. 12, 694 p. (in Ukrainian).
10. Fuko M. *Slova i veshchi. Arkheologiiia gumanitarnykh nauk* [The Order of Things]. SPb., 1994, 406 p. (in Russian).
11. Shevtsova A. Kulturni proektsii natsionalnoho kharakteru [The Cultural Proecting of National Character]. In: *Suchasnist*, 2000, no. 7–8, pp. 123–139. (in Ukrainian).
12. Epshtein M. *Scriptorika. Vvedeniie v antropologiiu i personologiiu pisma* [Scriptoriks. Introduction to Anthropology and Personology of Writing]. Available at: <http://www.topos.ru/article/6467> (in Russian).

Светлана Кочерга. *Homo Scribens* в образном мире драматурги Леси Украинки. В статье обосновывается целесообразность в рамках художественной антропологии исследовать феномен *homo scribens*. Объект исследования – интертекстуальный скрипторский шар в творчестве Леси Украинки. Теоретическую основу студии составляют труды Р. Барта, Ж. Дерриды, М. Эпштейна. Даются основные коннотации архетипа скриптора.

В культурософии творчества Леси Украинки наблюдается разветвленная система образов скрипторов, представляющих элитарные слои общества. Писательница актуализирует мотив разорванной коммуникации, уделяет внимание рождению скрипта как творческого смысла.

В статье сделан обзор исторической специфики акта письма, фиксируемого в драматургии писательницы (античность, Римская эпоха, средневековье). Рассмотрены различные виды скриптов, которые играют важную сюжетную роль в драмах писательницы (письмо, трактат, юридический документ, надгробный надпись, черновик и т.д.). Анализ мотивации письма сосредоточено на персонажах-скрипторах драм «Руфин и Присцилла», «Каменный хозяин», «Адвокат Мартиан».

Доказано, что обращением к проблемам *homo scribens* Леся Українка-драматург пыталась интеллектуализировать литературу, обогатить сюжетные конструкции и способствовала расширению интерпретационного потенциала текста.

Ключевые слова: скрипторика, антропология, архетип, коммуникация, код.

Svitlana Kocherha. *Homo Scribens in the Figurative World of Lesya Ukrainka's Dramas.* The research claims the expediency to explore the artistic phenomenon “homo scribens” within anthropology science. The object of the study is intertextual scriptor layer of Lesia Ukrainka's texts. The theoretical basis of the research is the studies of Barthes, Derrida, Epstein. There are the main connotation of the notion “scriptor” in the article.

The art works of Lesya Ukrainka contain the extensive system of characters which we can call scriptors. They represent elite segments of society. The writer actualize the motif of broken communication and focuses on the appearance of a script as creation of meaning.

This article provides an overview of the historical specificity of the act of writing that is fixed in Lesya Ukrainka's dramas (Antiquity, the Roman era, the Middle Ages). There are different kinds of scripts that play an important role in the drama story (letter, treatise, legal document, grave inscription, draft, etc). The analysis of the motivation of writing focuses on the scriptor characters in dramas "Rufin and Priscilla", "Stone Master", "Advocate Martian".

It is proved that Lesya Ukrainka tried to raise the intellectual level of the Ukrainian literature by addressing to the *homo scribens* theme. She managed to enrich the plot constructions and helped to expand the interpretive potential of the text.

Keywords: scriptor, anthropology, archetype, communicative code.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.

УДК 801.732 + 821.161.1

Ігор Кузава

Літературна персоналістика «Я-автора» та героя у повісті «Пожар» В. Распутіна

Стаття присвячена характеристиці *Я-автора* та героя у повісті «Пожар» В. Распутіна. Визначено їх роль, місце і вплив на жанрову структуру та ідейно-